

KIÉ VOLT A PÁNCÉL?

EGY DÍSZVÉRT FÉLEZER ÉVES TÖRTÉNETE

1 | Jörg Seusenhofer: II. Zsigmond Ágost páncélja, 1533. Krakó, Wawel

Az aranyozott arabeszekkel díszített, ún. Landsknecht katonai viselet mintájára készített, pompás manierista kosztümpáncélt hosszú ideig az 1526. évi mohácsi csatában elesett Jagelló II. Lajos egykori tulajdonaként tartották számon. Valójában azonban I. Ferdinánd készítette 1533-ban a 13 éves lengyel királyfi, Jagelló Zsigmond Ágost számára, abból az alkalomból, hogy három évvel korábban eljegyezte lányát, Habsburg Erzsébetet. A Jörg Seusenhofer innsbrucki páncélverő által készített díszpáncélt sokáig a bécsi császári fegyvergyűjteményben és bécsi múzeumokban őrizték. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után Ausztriában maradt magyar kulturális javak visszaadásáról rendelkező velencei egyezmény keretében 1933-ban a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumba került. A páncélt – mely évszázadokon át kiemelkedő szerepet játszott a magyar művelődéstörténetben, illetve a keresztény Magyarország védelmében 20 éves korában életét áldozó II. Lajos emlékeztetésében – 2020 karácsonján, néhány évvel a mohácsi csata ötszázadik évfordulója előtt a magyar kormány Lengyelországnak ajándékozta.

II. Lajost az 1526 után készült ábrázolások jelentős részén páncélban, lovagkirályként látjuk. Ezek a műalkotások életének és uralkodásának eseményei közül a mohácsi csatában való részvételét hangsúlyozták. A portrék egy részén a király fiktív páncélt visel, másik részén a 2021-ben Krakóba került díszpáncélban láthatjuk.

II. LAJOS PÁNCÉLJAI

Levéltári adatok alapján tudjuk, hogy 1514 és 1516 között I. Miksa német-római császár több páncélt rendelt a dinasztikus házassági terveiben fontos szerepet játszó gyermek II. Lajos számára. Közéjük tartozott egy rakottszoknya (Faltenrock) páncél, melyhez hasonló – ma a londoni Tower fegyvergyűjteményében őrzött – díszpáncélt I. Miksa VIII. Henrik angol király számára is készíttetett. Feltehetően a Miksa által a fiatal magyar király számára megrendelt páncélok közé tartozik az egykor az innsbrucki ambrasi gyűjteményben, ma a Kunsthistorisches Museum-ban őrzött gyermektoronavért. (2. kép)

2 | Konrad Seusenhofer: II. Lajos gyermekpáncélja, 1515 körül. Bécs, Kunsthistorisches Museum

A korabeli beszámolók szerint egy I. Miksától kapott aranyozott páncélt viselt a 9 éves Lajos 1515. július 29-én, amikor a néhány nappal korábban Bécsben rendezett kettős Habsburg–Jagelló-eljegyzés kíséreseményeként Miksával együtt Bécsúj helyre lovagolt. A Habsburg Birodalom „te csak házassodj, boldog Ausztria, háborúzzanak mások” békés terület-szerző törekvésének egyik példjaként II. Lajost Habsburg Máriával, testvérét, Jagelló Annát pedig később kiválasztandó fiúunokája számára szimbolikusan magával a császárral jegyezték el.

A bécsi Kunsthistorisches Museum-ban található egy II. Lajos egykori tulajdonaként számon tartott jobb vállvért, melynek eredetiségét a kutatás újabban megkérdőjelezi. Biztosan II. Lajoshoz köthető ezzel szemben az az M és L (Maria és Ludwig) monogrammal jelzett, lovagi tornán használatos díszes sisak, melyet a New York-i Metropolitan Museum of Art őriz. (3. kép) A sisak a budai királyi várnak a mohácsi csatát követő kirablásakor hadizsákmányként kerülhetett Isztambulba, ahonnan az 1910-es évek végén vásárlással jutott Amerikába.

Egy korabeli számadáskönyvből tudjuk, hogy a budai királyi udvarban volt egy szoba, melyben páncélokat tároltak, arról azonban nincs információnk, hogy közülük hány darab volt a fiatal király birtokában. Az bizonyos, hogy az uralkodó többször szerepelt az udvari lovagi tornákon, ezeken tornapáncélokat viselhetett. Egy szemtanú beszámolója szerint 1526. július 20-án II. Lajos teljes fegyverzettel, felette aranszín szövetpaláttal, talpig felvértezve indult kíséretével együtt Budáról a tolnai táborba, egy 1559 körül keletkezett krónika szerint pedig a budai kivonuláskor aranyozott páncélt viselt, amelyet a királyné keze által készített, vörös és fehér selyemzsinórok díszítettek.

A PÁNCÉL A BÉCSI CSÁSZÁRI FEGYVERGYŰJTEMEYBEN

Valószínűsíthető, hogy I. Ferdinánd ajándéka soha nem jutott el II. Zsigmond Ágosthoz. A páncél az 1530-as eljegyzéskor még nem volt kész, az 1543-ban tartott esküvő idejére pedig már „kinőtte” a lengyel uralkodó a 158 centiméteres páncélt. A Habsburg-dinasztia tagjainak páncéljait és fegyvereit a 16. század második felében a bécsi Stallburgban helyezték el. A pán-

3 | Kolman Helmschmid: II. Lajos tornasisakja, 1522–1525 körül. New York, The Metropolitan Museum of Art

célok egy részét később a császári fegyvertárba (Kaiserliches Zeughaus) szállították át, majd 1750 körül a gyűjtemény többi része is idekerült. Néhány évvel később, az épület felújításakor az első emelet reprezentatív termeiben kiállítást hoztak létre, melyben bemutatták a gyűjtemény kincseit. Az egyik helyiség – az itt elhelyezett, II. Lajosnak tulajdonított páncél nyomán – a König-Ludwigs-Saal, azaz Lajos királyterem nevet viselte.

Egy 1770-ben megjelent bécsi topográfia részletes leírást adott a termekről, s korabeli útleírásokban is olvashatunk a Bécs legjelentősebb látnivalói közé sorolt látványosságról. A páncélba öltözött lovagok különösen mély benyomást tettek esténként, amikor a termekben több ezer gyertya világított. A kiállított tárgyak történetét egy veterán altiszt magyarázta el a helyszínen az utazóknak, a Zeughaus tehát látogatható volt.

A termék pompás kialakításáról képi forrásokkal is rendelkezünk. 1817–19 között két császári tisz 76 akvarellt készített, melyek lényegében a Mária Terézia korabeli állapotokat mutatták be. Az életnagyságú bábukra felöltött vérteteket posztamenseken helyezték el, melyeken egykori tulajdonosuk neve volt olvasható. A kiállítás 1846-os leírása szerint II. Lajos páncélja egy lovon ülő figurán volt. Egyelőre nyitott kérdés, hogy vajon azért tulajdonították-e II. Lajosnak a páncélt, mert felesége, Habsburg Mária révén a dinasztiahoz tartozott, vagy esetleg létezett valamilyen írott forrás vagy szóbeli hagyomány arról, hogy a díszes vértet az övé volt.

A páncél egykori tulajdonosának téves azonosításában talán szerepet játszott az is, hogy mindkét uralkodó a Jagelló-dinasztiához tartozott, s a két uralkodócsalád között szoros rokoni kapcsolat volt: II. Zsigmond Ágost apjának, I. (Öreg) Zsigmond lengyel királynak bátyja volt II. Lajos apja, II. Ulászló. I. Zsigmond fiatalkorában egy darabig Budán élt, önálló udvartartása is volt, s fontos szerepet játszott az 1515-ös ketős eljegyzés tető alá hozásában is.

4 | II. Lajos páncélja és emlékpénze. Fametszet. In: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen*. Magyarország I. kötete. Budapest 1888. 142.

5 | Dorffmaister István: II. Lajos. Olaj, vászon, 1787. Mohács, Kanizsai Dorottya Múzeum

A Zeughaust 1848 októberében bezárták, a 18. században rendezett kiállítás anyagát 1856-ban szétbontották. Az állományt az újonnan épített hadimúzeumba, az Arsenalba vitték át, majd 1889-re befejeződött az anyag átszállítása a Hofmuseumba, a későbbi Kunsthistorisches Museumba, ahonnan a páncél Budapestre került.

A DÍSZVÉRT SORSA A 19–20. SZÁZADBAN

A páncél II. Lajos díszvértjeként szerepelt a császári fegyvergyűjteményt bemutató, 1846-os katalógusban, s találkozunk vele egy 1864-es fényképalbumban, illetve az Arsenal katalógusában is. II. Lajos páncéljaként mutatták be a darabot 1876 májusában a pesti Károlyi-palotában a dunai árvíz károsultjainak megsegítésére rendezett kiállításon is, ahova I. Ferenc József külödeményeként érkezett. A „császári Ház gazdag gyűjteményeiből legkegyelmesebben kölcsönzött” tárgyakat – köztük Beatrix és Mátyás fehérmárvány reneszánsz portrépárját vagy Zrínyi Miklós, illetve Szkander bég sisakját és kardját – az előcsarnokban mutatták be. A ki-

állításán még két II. Lajoshoz kapcsolódó műalkotás szerepelt: a fiatal király portréja, illetve az ő egykori tulajdonának tartott jobb vállvert.

A páncél illusztrációja és leírása 1879-ben szerepelt a *Vasárnapi Ujság*-ban, s részletes leírást olvashatunk róla a bécsi Arsenal fegyvergyűjteményének magyar vonatkozású emlékeit ismertető tanulmányban is. A vértzet a szerző szerint az egyedüli az ott található tárgyak közül, amelynek hitelességéhez nem fér kétség. A II. Lajosnak tulajdonított páncélról – számos történeti kiadvány mellett – az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* című, monumentális sorozat is közölt egy kiváló minőségű illusztrációt (4. kép)

A páncélt az 1896. évi millenniumi kiállítás alkalmából ismét bemutatták Budapesten. Részletes leírást olvashatunk róla a millenniumi kiállítás hadtörténeti emlékeit ismertető könyvben, s a képe megjelent a *Magyar műkin-csek* című, az Ezredéves Kiállítás alkalmából kiadott albumban is. Bár Szendrei János egyik írásában kifejti kétségeit a páncél eredetéről, kegyeleti okokból nem vitatja el, hogy az egykor

II. Lajos tulajdona lehetett. Szendrei a páncél eredetiségének igazolását látta – ma már tudjuk, hogy tévesen – egy II. Lajos életében készült, az uralkodót páncélban, lovon ülve ábrázoló érem, illetve az 1570-es években készült török miniatúra ábrázolásában.

Ortvay Tivadar 1914-ben megjelent könyvében úgy véli, hogy a páncél nem lehetett II. Lajos tulajdona, a csata 1926-os, négyszázadik évfordulójának előkészületei között ugyanakkor szerepelt „II. Lajos bécsi vértjének és fegyverzetének” lemásoltatása.

A páncél 1933-ban került a Magyar Nemzeti Múzeumba. Mivel a velencei egyezményben előírt műtárgyelosztási program fontos eleme volt a II. (Tiroli) Ferdinánd főherceg által alapított, a 16. századtól szervesen fejlődő ambrasi gyűjtemény egyben tartása, II. Lajos gyermektornapáncélja, illetve a neki tulajdonított jobb vállvert, mely korábban ebben a gyűjteményben volt, Ausztriában maradt. A díszvért azért kerülhetett Budapestre, mert soha nem volt része az ambrasi gyűjteménynek, a műtárgyakat bemutató katalógus, illetve egy 1939-es kiadvány is II. Lajos páncéljaként említi.

Bruno Thomas német kutató egy 1939-es tanulmányában levéltári adatok, illetve a páncélon található S és E betűk (Sigismund és Elisabeth) alapján bebizonyította, hogy a páncél nem II. Lajosé volt. A betűk korábban sok fejtörést okoztak a magyar kutatóknak, Szent Erzsébet vagy Szent Imre (Emericus) monogramjának tartották őket. Bár az 1970–1980-as években több hazai kutató is úgy vélte, hogy a páncél II. Zsigmond Ágosté volt, a Nemzeti Múzeum kiállításán 1995-ig II. Lajos vértzeteként szerepelt.

A PÁNCÉL ÁBRÁZOLÁSA A HAZAI KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

A 18. század végén találkozunk először olyan alkotásokkal, amelyeken II. Lajos az aranyozott díszpáncélt viseli. Dorffmaister István 1787 körül az akkor még II. Lajos egykori tulajdonának tartott díszpáncélban festette le a fiatal uralkodót. (5. kép) A kortársak szerint Dorffmaister egy bécsi „originális” nyomán készítette a portrét, ez az eredeti mű azonban nem egy festmény lehetett, hanem maga a díszpáncél, melyet a bécsi képzőművészeti akadémián tanult és a Bécshez közeli Sopronban letelepedett festő a császári fegyvergyűjteményben megtekinthetett. Ezt a páncélt viseli a lováról leeső II. Lajos Dorff-

maisternek a mohácsi csatát ábrázoló, 1787-ben készített festményén, illetve egy 1795–1796-ban festett másik csataképén is.

A fiatal Borsos József 1837-ben Mohácson lemásolta Dorffmaister festményeit, s széles körben terjedhetett a II. Lajos képmásáról 1866-ban készített litográfiája is. Dorffmaister mohácsi

7 | Holló Barnabás: II. Lajos halála. Részlet. Gipsz, 19. század vége. Magyar Nemzeti Galéria

csataképének a király halálát ábrázoló jelenete kompozíciójával találkozunk Bedő Pál 1843-ban Pozsonyban megjelent történeti munkájának illusztrációján. (6. kép)

A Dorffmaister festményén láthatóhoz hasonló mintájú páncélt viselő király hanyatlik a mocsárba szinte függőlegesen felágaskodó lováról az 1860-as évek közepén Mohácson felállított emlékmű fölé festett olajképen, s az emlékműre a 19. század végi felújításkor is Kiss György hasonló kompozíciójú bronzreliefje került. Ezt a páncélt viseli a fiatal király a *Dáma* című történelmi regénynek a *Vasárnapi Ujság* irodalmi mellékletében megjelent három illusztrációján is.

Holló Barnabásnak a lováról leeső II. Lajost ábrázoló bronzszobra gipszvázlatán jól láthatóak a páncél ruhamintát utánzó, kereszt alakú „hasítékai”, (7. kép) s ugyanezt a páncélt viseli az uralkodó a Parlament nyugati homlokzatán elhelyezett II. Lajos-szobron is. (8. kép) Bár a magyar uralkodók portréi még a 19. századi történeti művek többségében is az 1664-es Ma-

6 | Mihailovits János: II. Lajos halála. Fametszet. In: [Bedő Pál]: *Magyarok' története a vezérek' és királyok' képeivel*. Pozsony, 1843. 103.

usoleum ábrázolásait követték, Vasadi Ferenc a szobor elkészítésekor *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* című sorozatból merített. Ezt jelzi, hogy a szobor fején sisak helyett babérkoszorú látható: a páncél mellett a kiadvány illusztrációján is szerepel II. Lajos 1525-ös babérkoszorús éremportréja. (4. kép) A szobrász nemcsak a korban leghitelesebbnek tartott vizuális forráshoz nyúlt, hanem ötvözte is az azon látható képi elemeket.

2026-ban, a mohácsi csata és II. Lajos halálának 500. évfordulóján reményeink szerint lehetőség nyílik majd arra, hogy egy magyarországi kiállításon mutassuk be az egykor II. Lajos tulajdonként számon tartott, ma már a krakkói Wawelben őrzött pompás díszpáncélt, illetve azokat a műalkotásokat, amelyek – nemzeti tudatunk és II. Lajos emlékeztének fontos részeként – ebben a páncélban ábrázolták a fiatalon, csatában elhunyt uralkodót. ♦

8 | Vasadi Ferenc: II. Lajos. Szobor a Parlament dunai homlokzatán. Részlet. 1895 körül

